دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی

"مقاله پژوهشی"

تحلیل عوامل اثرگذار بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی سرپرست خانوار در شهرستان سراب

مجتبی سوختانلو[۱]، زهرا هادی[۲] و بهرام ایمانی[۳]

۱- دانشیار، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران، (نویسنده مسوول: m.sookhtanlo@uma.ac.ir)
۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
۳- دانشیار، دانشکده علوم اجتماعی، گروه برنامه‌ریزی شهری و روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۳/۱
صفحه: ۸۲ تا ۹۳

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: بی‌توجهی به پیشران‌های اصلی تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی، خصوصاً در بخش اشتغال و کارآفرینی، همیشه بر پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، ظرفیت‌های روانشناختی کارآفرینانه و جایگاه واقعی زنان در توسعه فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی یک جامعه روستایی سایه افکنده است. لذا بهبود توانمندسازی زنان روستایی، به‌عنوان یک عامل کلیدی در کاهش شکاف‌های جنسیتی و یکی از ارکان مهم توسعه یک جامعه روستایی است. در این راستا، هدف تحقیق در قالب ۱۰ فرضیه اصلی، تحلیل عوامل مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان سرپرست خانوار در روستاهای شهرستان سراب بود.

مواد و روش‌ها: این مطالعه از نوع تحقیقات توصیفی- تحلیلی بود که به شیوه میدانی انجام شد. جامعه آماری شامل کلیه زنان سرپرست خانوار (N= ۶۱۰۱) در روستاهای شهرستان سراب بودند که به روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تصادفی با انتساب متناسب، تعداد ۳۶۳ نفر از ۱۸ روستا و ۵ دهستان (دهستان‌های رازلیق، ۷۷ نفر، حومه، ۱۰۰ نفر؛ ابرغان، ۹۶ نفر؛ اردلان، ۴۶ نفر و آلان برآغوش، ۴۳ نفر) به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. تحلیل فرضیه‌های تحقیق، با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری به روش PLS و با کمک نرم‌افزارهای SmartPLS نسخه ۳ و SPSS 22 انجام گردید. ابزار تحقیق، پرسشنامه ساختارمند بوده که برای بررسی روایی ابزار تحقیق، از روایی همگرا (با کمک AVE) و روایی تشخیصی و برای پایایی ابزار تحقیق از مقادیر بار عاملی، پایایی ترکیبی (CR) و مقدار آلفای کرونباخ استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان داد که در زمینه اثرگذاری مستقیم بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی، به‌ترتیب اولویت، عوامل پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، مالی-اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی تأثیر مثبت و معنی‌داری داشتند؛ اما تأثیرگذاری عامل روان‌شناختی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی معنادار به‌دست نیامد. همچنین، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی به‌واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی (اثرگذاری غیرمستقیم)، به‌ترتیب اولویت، شامل عامل‌های روانشناختی، مالی-اقتصادی و فرهنگی- اجتماعی بوده است.

نتیجه‌گیری: مدل مفهومی تحقیق توانسته است در سطح مطلوبی عوامل اثرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی را تبیین کند. با آنکه عامل روانشناختی اثرگذاری مستقیم و معنی‌داری را بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی نشان نداد؛ اما به‌واسطه متغیر میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، بیشترین تأثیر (۰/۱۳۱) را در مقایسه با متغیرهای مالی-اقتصادی و فرهنگی- اجتماعی بر توانمندسازی داشته است. ارتقاء توانمندسازی روانی و تشویق زنان روستایی از طریق برنامه‌های آموزشی در زمینه بهبود ظرفیت‌های روانشناختی زنان در اشتغال و کارآفرینی، سامان‌دهی شرایط مشارکت‌های بیشتر اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی در برنامه‌های توسعه روستایی و کارآفرینی، تقویت صندوق‌های اعتباری، ایجاد بازارهای محلی با مشارکت حداکثری زنان روستایی و حمایت از کسب و کارهای کارآفرینانه آنان می‌تواند بر بهبود توانمندسازی‌شان اثربخش باشد.

واژه‌های کلیدی: توانمندسازی، پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، زنان روستایی، شهرستان سراب، کارآفرینی

مقدمه

در عصر حاضر، با مطرح شدن مفهوم عاملیت انسانی در نظریات توسعه، یکی از شاخص‌های مهم برای سنجش توسعه‌ی هر کشور، وضعیت زنان و سطح توانمندسازی این قشر از جامعه است (۲۵،۱۵). در واقع، وفاق عمومی‌ای که بر سر مسئله آسیب‌پذیر دانستن زنان وجود دارد، موجب شده که بسیاری از دستگاه‌ها و سازمان‌های محلی، ملی و بین‌المللی خود را موظف به حل مسائل زنان بدانند و در جهت توانمندسازی کارآفرینی و حمایت از آنان گام بردارند (۳۶،۱۸). برخورداری از توانمندی کارآفرینی و شغلی و مشارکت زنان در عرصه اقتصادی، نقش آن‌ها را در تصمیم‌گیری‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی افزایش می‌دهد (۶). مهم‌ترین مزیت این نوع توانمندسازی ضمن افزایش مشارکت آن‌ها در امور معیشتی، بهبود وضعیت اقتصادی خانواده و رهایی از فقر اقتصادی و مالی است (۳۲،۱۹). توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی به‌عنوان یک عامل کلیدی در کاهش شکاف‌های جنسیتی و یکی از ارکان مهم توسعه روستایی مطرح است (۱۱). لذا، هر گونه بی‌توجهی به پیشران‌های اصلی تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی، خصوصاً در حوزه اشتغال می‌تواند در سطح خانوار، سبک‌های تربیتی و جامعه‌پذیری خانوادگی فرزندان بحران ایجاد کند و در سطح کلان، مشارکت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، احساس امنیت اخلاقی و رشد و توسعه‌ی اقتصادی را با مشکل مواجه سازد؛ چراکه زنان ناتوان امکان دستیابی به دانش، فرصت‌های شغلی برابر، کنترل، قدرت و ظرفیت‌های تصمیم‌گیری، اعتماد به نفس و عزت نفس را ندارند و قادر به بیان خواسته‌ها، نگرانی‌ها و مشکلات خود نیستند (۲۵،۹). توانمندسازی به‌عنوان یک حالت انگیزشی درونی به‌معنای آزادی عمل در شغل و فعالیت‌ها و تعیین امکانات لازم توسط خود زنان برای انجام وظایف شغلی اطلاق می‌گردد (۳۲). به‌عبارتی توانمندسازی، فرآیندی است که طی آن، زنان به توانایی‌های در دسترس خود و سازماندهی خود توانمند می‌شوند و اعتماد به نفس خود را ارتقا می‌بخشند و از حقوق خود در ارتباط با انتخاب آزاد و کنترل بر منابع استفاده می‌کنند (۱). مشارکت اقتصادی زنان، نقش آن‌ها را در تصمیم‌گیری در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی افزایش می‌دهد. کارآفرینی و اشتغال به زنان کمک می‌کند تا از استقلال بیشتری برخوردار شوند و در زمینه‌های مختلف تصمیم‌گیری فعال‌تر شوند (۲۵).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

توانمندسازی کارآفرینی در محیط‌های روستایی غالباً در سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات شناخته می‌شود (۲۱،۳۳). بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده‌اند که توانمندسازی زنان در حیطه‌های کارآفرینی و شغلی موجب توانمندسازی اقتصادی آنان شده، از وابستگی آن‌ها به مردان و سازمان‌های حمایتی می‌کاهد و موجب کاهش آسیب‌پذیری آنان می‌گردد (۴). بر این اساس توانمندسازی زنان اصطلاحی است که ارتباط تنگاتنگی را با بهبود مستمر، ارتقای صلاحیت، تغییر در رفتار و بهبود بر عملکرد زنان نشان می‌دهد (۱۷،۲۸). لذا توانمندسازی زنان، فرآیند پویایی است که توانایی تصمیم‌گیری زنان درباره زندگی و محیطشان را افزایش می‌دهد (۲۵). توانمندسازی زنان روستایی در رویه، سازوکارها و نهادهای بین‌المللی، با محوریت برخورداری زنان روستایی از حقوق و فرصت‌های برابر در قوانین، سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به امور روستا و در راس آن‌ها امور کشاورزی و روستایی دنبال می‌شود (۳۲،۲۲).

واکاوی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که توانمندسازی کارآفرینی و شغلی زنان متأثر از عواملی متعددی از جمله عامل مالی- اقتصادی است. در این زمینه، جلیلیان و سعدی (۲۰) در بررسی نقش کسب و کارهای خانگی زنان روستایی و توانمندسازی آنان در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی خانوارهای روستایی در شهرستان اسلام‌آباد غرب نتیجه گرفتند که اکثریت زنان (۷۳/۹ درصد) از توانمندی اقتصادی بالایی داشتند. همچنین در مجموع، حدود ۷۱ درصد از زنان روستایی، از قدرت تصمیم‌گیری در حد خوب و عالی و تنها حدود ۷/۵ درصد از قدرت تصمیم‌گیری در حد ضعیف برخوردار بودند. لازم به ذکر است که توانمندی اقتصادی و کارآفرینی زنان روستایی با عواملی چون نوع کسب و کار خانگی، شغل همسر، سن و سطح تحصیلات آنان رابطه معنی‌داری دارد. در نتایج تحقیق تاراسی و همکاران (۳۲) در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان زنجان به‌ترتیب عوامل اقتصادی، اجتماعی، ساختاری-نهادی و محیطی مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بود. در مجموع، عامل مالی-اقتصادی بیشترین تأثیر را بر توانمندسازی کارآفرینی و شغلی زنان روستایی در منطقه تحقیق داشته است. حاجی‌لو و همکاران (۱۵) نیز در شناسایی مؤلفه‌های سازماندهی و توانمندسازی کارآفرینی و کارآفرینی زنان سرپرست خانوار در شهرستان چالدران نتیجه گرفتند که عوامل اقتصادی یکی از اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان است. در همین زمینه، سپهوند و کریمی (۳۰) در تحقیق خود به تأثیر عوامل اقتصادی و آموزشی بر توانمندسازی زنان روستایی شهرستان نهاوند در توسعه کسب و کارهای کارآفرینانه تأکید داشتند. چرمچیان لنگرودی (۱۰)، به نقش عامل فرهنگی-اجتماعی و سرمایه اجتماعی در توانمندسازی کارآفرینی و شغلی زنان تأکید کرده و در مطالعه هان و همکاران (۱۶) این نتیجه حاصل شد که دسترسی به درآمد تأثیر مثبتی بر ارتقای توانمندسازی زنان روستایی چین داشته است.

میرزاخانی (۲۴) در بررسی راهکارهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی و عشایر نتیجه گرفت که مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی شغلی زنان روستایی و عشایر، مشارکت آنان در فعالیت‌های اقتصادی (عوامل اقتصادی)، عوامل فردی و فرهنگی-اجتماعی بود. در تحقیق شفیعی ثابت و یوسفی (۳۱) تأکید شده است که ارتقای توانمندی فردی و خانواری زنان روستایی در مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی مؤثر است. علاوه بر این، افزایش توانمندی فردی و خانواری زنان روستایی در میزان دسترسی به وام بانکی و ابزارآلات کشاورزی و فناوری غیرکشاورزی و در نتیجه ارتقای شاخص‌های اقتصادی اثرگذاری مثبت داشته است. کوموری گانل و همکاران (۲۲)، دریافت اعتبارات خرد و گرفتن وام از طریق سازمان‌های غیردولتی را عامل مهمی در توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی در غنا در نظر گرفتند. در یافته‌های عباس‌زاده و بوداقی (۱)، میرزاخانی (۲۴)، حاجی حسنی و اختیاری (۱۴)، زمانی‌مقدم و افشانی (۳۶)، حسن‌پور و همکاران (۱۸)، منصوری و بقایی (۲۳) نیز درباره زنان روستایی بر نقش پررنگ عامل مالی-اقتصادی بر توانمندسازی کارآفرینی و شغلی زنان روستایی تأکید داشتند.

عامل فرهنگی-اجتماعی نیز بر توانمندسازی زنان روستایی اثرگذار است. تحقیقات متعددی ثابت کرده است که توجه به مجموعه‌ای از عوامل روانشناختی، اقتصادی در کنار عامل فرهنگی-اجتماعی می‌تواند در توانمندسازی زنان سرپرست خانوار جهت ورود به بازار کار بسیار مؤثر باشد. در همین زمینه نیز، نتایج تحقیق حسن‌پور و همکاران (۱۸) حاکی از آن بوده که راه‌های اصلی و مهم توانمندسازی زنان به‌ترتیب شامل پیشگیری و ارتقای سلامت اجتماعی، آموزش تخصصی شغلی، آموزش مهارت‌های زندگی، ایجاد بازار، بازتوانی، دادن تسهیلات، بیمه و خدمات تأمین اجتماعی، ارایه سبد کالا، تخصیص بودجه بیشتر به سازمان‌ها جهت حمایت از زنان و بهبود رفاه فردی تعیین گردید. همچنین راه‌های مبتنی بر توانمندسازی شخصی نسبت به راه‌هایی که مبادرت به توانمندسازی از طریق کمک مستقیم مالی می‌کنند، اولویت بالاتری دارند. همچنین مطابق یافته‌های زمانی مقدم و افشانی (۳۶) نیز، علاوه بر عوامل زمینه‌ای (سن، تحصیلات، بُعد خانوار، مدت سرپرستی، وضعیت تأهل)، عوامل برجسته و مهم بررسی‌شده در سه گروه (اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، فردی-روانشناختی) به‌عنوان عوامل اثرگذار بر توانمندسازی کارآفرینی و شغلی زنان معرفی شده است. در این راستا، حاجی‌لو و همکاران (۱۵) علاوه بر عامل اقتصادی، عامل اجتماعی را از اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی معرفی کرده است. پورنماواتی و یوتاما (۲۹)، یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی زنان را در کنار عوامل اقتصادی و حقوقی، عامل فرهنگی- اجتماعی تعیین کرده است.

منصوری و بقایی (۲۳)، در تدوین مدل فعالیت‌های کارآفرینانه زنان روستایی، نتیجه گرفتند که علاوه بر

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

ویژگی‌های شخصیتی و تجربه‌ی قبلی شغلی، عامل روانشناختی، عوامل نهادی–سازمانی، عوامل آموزشی و اقتصادی، عامل فرهنگی– اجتماعی نیز به‌عنوان مهم‌ترین عوامل جهت توسعه فعالیت‌های شغلی زنان روستایی در نظر گرفته می‌شود. در مجموع نتایج تحقیقات عباس‌زاده و بوداقی (۱)، میرزاخانی (۲۴)، حاجی حسنی و اختیاری (۱۴)، حسن‌پور و همکاران (۱۸)، زمانی مقدم و افشانی (۳۶)، منصوری و بقایی (۲۳)، بایه (۸)، ابرار–ال–حق و همکاران (۲) و پورنماواتی و یوتاما (۲۹) درباره زنان روستایی، بر نقش اثرگذار عامل فرهنگی–اجتماعی نیز بر توانمندسازی کارآفرینی و کارآفرینانه زنان روستایی تأکید دارند. ابرار–ال–حق و همکاران (۲)، مطالعه‌ای در پاکستان پیرامون رشد توانمندسازی زنان روستایی انجام دادند. نتایج نشان داد که برای توانمندسازی زنان باید علاوه بر عوامل اجتماعی و سیاسی، عوامل اقتصادی در اولویت قرار گیرد. در همین زمینه پورنماواتی و یوتاما (۲۹)، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی زنان را عوامل اقتصادی، فرهنگی–اجتماعی، سیاسی و حقوقی تعیین کرده است.

عامل روانشناختی، دیگر متغیر مهم بر توانمندسازی کارآفرینی و کارآفرینی زنان روستایی در نظر گرفته شده است. در این زمینه، قاسمی و همکاران (۱۲) در تحقیق خود جهت شناسایی عوامل بازدارنده و نهی‌کننده توانمندسازی روانی زنان روستایی نتیجه گرفتند که برگزاری کارگاه‌های آموزشی مختلف در راستای بهبود بعد روانشناختی، توانمندسازی ذهنی زنان و تشویق زنان روستایی به تشکیل تعاونی و تشکل‌های مختلف زنان (NGO)، مهم‌ترین استراتژی‌های توانمندسازی روانشناختی زنان روستایی محسوب می‌شوند. حاجی‌لو و همکاران (۱۵) نیز عامل روانشناختی را از اصلی‌ترین عوامل مؤثر برتوانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی معرفی کردند. همچنین بیشترین تأثیر در عامل روانشناختی، مربوط به مؤلفه خودآگاهی به‌دست آمد. لذا تقویت ظرفیت‌های روحی و اعتماد به نفس زنان باید با مهارت‌آموزی و افزایش توانایی‌های تجربی آنان همراه شود تا به سطح قابل قبولی از توانمندی شغلی دست یابند. یافته‌های عباس‌زاده و بوداقی (۱) در زمینه عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان استان آذربایجان شرقی نشان داد که میزان توانمندی روانشناختی زنان بالاتر از حد متوسط بود. همچنین در کنار سازه‌های سرمایه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، عامل روانشناختی نیز بر توانمندسازی کارآفرینی زنان اثر معنی‌داری داشته است. در این تحقیق، نتیجه گرفته شد که توانمندسازی زنان بیش از هر چیزی متأثر از عامل روانشناختی است. در تحقیق بهمنی و همکاران (۶) نیز، بر نقش عامل روانشناختی بر ارتقای کارآفرینی زنان روستایی تأکید شده است. همچنین وی و همکاران (۳۴)، به بررسی تأثیر توانمندسازی زنان روستایی بر کاهش فقر در مناطق روستایی بنگلادش پرداختند. نتایج، حاکی از آن بود که علاوه بر افزایش دسترسی زنان به آموزش، مالکیت دارایی، عامل روانشناختی و قدرت تصمیم‌گیری نیز بر کاهش فقر و توانمندسازی کارآفرینی و کارآفرینی زنان روستایی اثرگذار است.

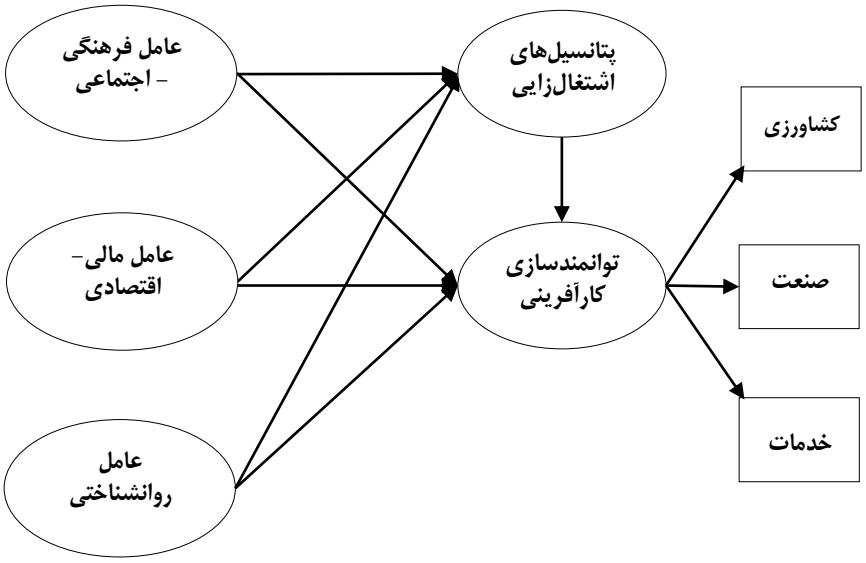
پتانسیل اشتغال‌زایی، شامل وجود شرایط و امکانات ایجاد شغل و بسترهای مناسب جهت جذب نیروی‌کار می‌باشد. به‌عبارتی عواملی که محیطی مناسب برای مشارکت افراد در کار، تحرک و بهبود رفاه را فراهم می‌کنند با عنوان پتانسیل‌های اشتغال‌زایی شناخته می شوند (۲۶،۳۵) که نقش بسزایی در تشویق زنان جهت توانمندسازی کارآفرینی شغلی آنان در محیط‌های روستایی دارد (۲۴). در تحقیق بوشرا و وجیها (۹)، مهم‌ترین عوامل توانمندسازی زنان در پاکستان، شامل آموزش و پرورش، مشارکت اقتصادی زنان، رفع فقر و افزایش پتانسیل‌های اشتغال‌زایی و فرصت‌های اقتصادی موجود تعیین شد. هان و همکاران (۱۶)، در بررسی عوامل بهبود دهنده توانمندی زنان روستایی چین نتیجه گرفتند که دسترسی به امکان کسب درآمد در فعالیت‌های کشاورزی و پتانسیل‌های اشتغال، می‌تواند سبب اثرگذاری مثبت بر توانمندسازی زنان روستایی شود. اندرسون و همکاران (۵) نیز در مطالعه‌ای نشان دادند که علاوه بر حمایت‌های اقتصادی و تغییرات رفتاری (عامل فرهنگی)، بهبود شرایط ایجاد اشتغال زنان (پتانسل اشتغال‌زایی) می‌تواند در توانمندسازی زنان برای ورود به فعالیت‌های کشاورزی مثمرثمر باشد. آنچه از برآیند مطالعات گذشته بر می‌آید، اکثر مطالعات در مقام شناسایی عوامل مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی، توانمندی را در سه بُعد فرهنگی–اجتماعی، اقتصادی و روانشناختی مورد توجه قرار داده‌اند. در این تحقیق بعد فرهنگی–اجتماعی شامل سیستم‌های حمایت اجتماعی و تقویت نقش اجتماعی است و در بعد اقتصادی فرض بر این است که برآورده کردن نیازهای اساسی از حقوق اولیه افراد است و این امر با حمایت‌های مالی نهادهای درگیر امکان‌پذیر است. در بعد روانشناختی نیز تأکید بر قدرت تصمیم‌گیری، ریسک‌پذیری، اعتماد به نفس و عزت نفس زنان است و شامل هرگونه اقدامی است که بتواند از نظر روانی زنان را آماده اشتغال کند. لذا مدل مفهومی (شکل ۱) تدوین گردید. لذا با توجه به مدل مفهومی، فرضیه‌های پژوهش بدین شرح است:

۱. عامل فرهنگی–اجتماعی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۲. عامل مالی–اقتصادی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۳. عامل روانشناختی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۴. عامل فرهنگی–اجتماعی بر پتانسل‌های اشتغال‌زایی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۵. عامل مالی–اقتصادی بر پتانسل‌های اشتغال‌زایی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۶. عامل روانشناختی بر پتانسل‌های اشتغال‌زایی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۷. پتانسل‌های اشتغال‌زایی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.
۸. عامل فرهنگی و اجتماعی به‌واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در توانمندسازی شغلی زنان روستایی تأثیر دارد.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

۹. عامل مالی- اقتصادی به‌واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر دارد.

۱۰. عامل روانشناختی به‌واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر دارد.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش
Figure 1. Conceptual model of research

مواد و روش‌ها

شهرستان سراب، یکی از شهرستان‌های استان آذربایجان غربی محسوب شده که با وسعت ۳۴۵۲ کیلومتر مربع در حدود ۱۳۰ کیلومتری شهر تبریز قرار گرفته است. این شهرستان از سمت شرق با استان اردبیل، از سمت غرب با شهرستان بستان‌آباد، از شمال با شهرستان هریس، و از جنوب با شهرستان میانه احاطه شده است. با توجه به موقعیت و شرایط جغرافیایی و اقلیمی و به‌علت داشتن آب و خاک مناسب، غالب افراد در بخش کشاورزی و دامداری فعالیت داشته و فعالیت‌های کشاورزی و دامداری به‌عنوان شغل اصلی در منطقه مطرح است.

پژوهش حاضر از نظر هدف جزء پژوهش‌های توصیفی- تحلیلی بوده که به‌صورت میدانی اجرا شده و به‌روش مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) به روش PLS (نسخه ۳) تحلیل شده است. جامعه آماری شامل کلیه زنان سرپرست خانوار در روستاهای شهرستان سراب در دو بخش و ۹ دهستان است (N=۶۱۰۱). از این تعداد طبق جدول بارتلت و همکاران (۷)، ۳۶۳ نفر به‌عنوان نمونه به‌روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تصادفی با انتساب متناسب انتخاب شدند. فرآیند نمونه‌گیری بدین صورت بود که ابتدا، دو بخش و سپس در مرحله بعد ۳ دهستان از بخش مرکزی و دو دهستان از بخش مهربان در نظر گرفته شد. لذا، با توجه به‌نسبت جمعیتی زنان سرپرست خانوار، از بخش مرکزی، ۳ دهستان رازلیق (۴ روستا)، حومه (۵ روستا) و ابرغان (۵ روستا)؛ و از بخش مهربان، دو دهستان اردلان (۲ روستا) و دهستان آلان برآغوش (۲ روستا) انتخاب شدند. در نهایت، زنان روستایی سرپرست خانوار در روستاهای منتخب هر دهستان (در مجموع ۱۸ روستا)، با توجه به نسبت جمعیتی (دهستان رازلیق (۷۷ نفر)، دهستان حومه (۱۰۰ نفر)؛ دهستان ابرغان (۹۶ نفر)؛ دهستان اردلان (۴۶ نفر) و دهستان آلان برآغوش (۴۳ نفر))، به‌طور تصادفی انتخاب شدند. همچنین تحلیل داده‌ها با کمک نرم‌افزارهای SmartPLS نسخه ۳ و SPSS 22 انجام شد.

ابزار تحقیق، پرسشنامه ساختاریافته بود که از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول شامل سوالات جمعیت شناختی (سن، تحصیلات، تعداد افراد تحت تکفل، تعداد نیروی‌کار، متوسط درآمد ماهیانه و عضویت در تعاونی) و بخش دوم سوالات که مشتمل بر سوالات مربوط به متغیرهای اصلی پژوهش است (۱۰،۱۵،۱۸،۲۲،۲۳،۲۴،۳۲،۳۶) که از پنج قسمت عامل فرهنگی-اجتماعی (مشتمل بر ۹ گویه درباره مشارکت در اجتماعات شورای روستا، مشارکت در دوره‌های آموزشی کارآفرینی، تمایل به عضویت و مشارکت در تعاونی‌های تولیدی، تمایل به عضویت در تشکل‌های زنان روستایی و غیره)؛ عامل مالی-اقتصادی (مشتمل بر ۶ گویه درباره شرایط مالی، میزان دسترسی به منابع مالی، امکان دریافت وام و غیره)؛ عامل روانشناختی (مشتمل بر ۱۴ سوال درباره انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری، اعتماد به نفس و غیره)؛ پتانسیل‌های اشتغال‌زایی (مشتمل بر ۶ سوال درباره فرهنگ پذیرش اشتغال زنان در منطقه، میزان دسترسی به حمایت‌های مالی از فعالیت‌های اقتصادی زنان و غیره) و توانمندسازی کارآفرینی (مشتمل بر ۹ گویه در ابعاد سه‌گانه کشاورزی، صنعتی و خدمات) تشکیل شده بود. متغیرهای اصلی تحقیق، بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (از ۱ تا ۵، به‌ترتیب بیانگر خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد سنجش شد.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

جهت تحلیل فرضیه‌ها از مدل‌یابی معادلات ساختاری به‌روش PLS استفاده شد. آزمون مدل اندازه‌گیری شامل بررسی پایایی (همسانی درونی) و روایی تشخیص مدل بود که برای بررسی پایایی سازه‌ها سه ملاک مدنظر قرار گرفت (۳، ۱۳، ۲۷):

الف- مقادیر بار عاملی هر متغیر باید حداقل بیش از ۰/۴ و در سطح ۰/۰۱ معنادار باشد.

ب- اعتبار مرکب هر یک از سازه‌ها (استفاده از آلفای کرونباخ): مقدار آلفای کرونباخ هر سازه باید بزرگتر از مقدار ۰/۷ باشد.

ج- پایایی ترکیبی (Composite Reliability): مقادیر بالاتر از ۰/۷ را برای پایایی ترکیبی مدنظر بود.

جهت روایی ابزار تحقیق نیز از روایی همگرا (با کمک میانگین واریانس استخراج شده (AVE)) و روایی تشخیصی (با کمک مقادیر بارهای عاملی هر سازه) استفاده شد. مقادیر ۰/۵ و بیشتر را برای شاخص AVE قابل قبول است (۳). برای بررسی روایی تشخیصی یا واگرایی سازه‌ها، بار عاملی هر گویه بر سازه مربوط به خود باید حداقل ۰/۱ بیشتر از بار عاملی همان گویه بر سازه‌های دیگر باشد (۱۳). ملاک دیگر، شاخص اعتبار اشتراک (CV-Communality) بوده که مقادیر مثبت نشانگر کیفیت مناسب ابزارهای اندازه‌گیری و مقادیر منفی آن نیز نشانگر کیفیت پایین ابزارها در اندازه‌گیری متغیر مکنون می‌باشد (۲۷).

بررسی کفایت (برازش) مدل اندازه گیری پژوهش

شاخصی که برای بررسی کفایت (برازش) مدل مدنظر تحقیق بود شاخص GOF است که به‌صورت زیر محاسبه شد. این شاخص نیز همانند شاخص‌های برازش مدل لیزرل عمل می‌کند و بین صفر تا یک قرار دارد و مقادیر نزدیک به یک نشانگر کیفیت مناسب مدل است (۱۳). همان‌طورکه در جدول ۱ مشاهده می‌شود، مقدار میانگین مقادیر اشتراکی (Communalities) مقدار ۰/۴۰۵ و میانگین مقادیر R^2 برابر ۰/۳۴۷ به‌دست آمد و با توجه به فرمول، مقدار معیار GOF معادل ۰/۳۷۶ به‌دست آمد که بزرگتر از مقدار ملاک ۰/۳ بوده و نشان از توان قابل قبول مدل در پیش‌بینی متغیر مکنون درون‌زای مدل دارد.

$$GOF = \sqrt{\overline{communality} \times \overline{R^2}}$$

جدول ۱- نتایج کفایت و برازش کلی مدل با معیار GOF

Table 1. Results of adequacy and overall fit of the model with GOF criterion

$GOF = \sqrt{\overline{Communalities} \times \overline{R^2}}$	$\overline{Communalities}$	$\overline{R^2}$
۰/۳۷۶	۰/۴۰۵	۰/۳۴۷

نتایج و بحث

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان

نتایج جدول ۲ نشان داد که میانگین متغیرهای سن (۳۷/۳۴ سال)، تعداد افراد تحت تکفل (۳/۰۷ نفر)، متوسط درآمد ماهیانه (۲/۳۷ میلیون تومان) و تعداد نیروی‌کار (۲/۳ نفر) به‌دست آمد. همچنین دامنه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال (۳۶/۶۴ درصد)، تحصیلات زیر دیپلم (۳۰/۸۵ درصد)، دامنه درآمدی ۲ تا ۴ میلیون تومان، تعداد افراد تحت تکفل ۳ نفر (۳۱/۴۱ درصد) و تعداد نیروی‌کار یک نفر (۳۳/۳۳ درصد) بیش‌ترین دامنه فراوانی را در میان پاسخ‌گویان به‌خود اختصاص داده بودند. لازم به ذکر است که غالب پاسخ‌گویان (۸۲/۲۷ درصد) در تعاونی‌های روستایی تولیدی و شغلی عضویت نداشتند.

جدول ۲- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان

Table 2. Characteristics of the respondent population

متغیرها		فراوانی	درصد فراوانی	میانگین
سن	کمتر از ۳۰ سال	۷۹	۲۱/۷۶	۳۷/۳۴
	۳۱ تا ۴۰ سال	۱۳۳	۳۶/۶۴	
	۴۱ تا ۵۰ سال	۱۱۶	۳۱/۹۶	
	بالاتر از ۵۰ سال	۳۵	۹/۶۴	
تحصیلات	بی سواد	۴۷	۱۲/۹۵	-
	زیر دیپلم	۱۱۲	۳۰/۸۵	
	دیپلم	۱۰۴	۲۸/۶۵	
	فوق دیپلم	۴۳	۱۱/۸۵	
	کارشناسی و بالاتر	۵۷	۱۵/۷۰	
متوسط درآمد ماهیانه (میلیون تومان)	کمتر از ۲	۹۶	۲۶/۴۵	۲/۳۷۰
	۲ تا ۴	۱۴۶	۴۰/۲۲	
	۴ تا ۶	۷۱	۱۹/۵۶	
	بیشتر از ۶	۵۰	۱۳/۷۷	
افراد تحت تکفل	۱	۶۵	۱۷/۹۱	۳/۰۷
	۲	۱۰۶	۲۹/۲۰	
	۳	۱۱۴	۳۱/۴۱	
	۴	۴۷	۱۲/۹۵	
	۵ و بیشتر	۳۱	۸/۵۴	
تعداد نیروی کار	۰	۳۳	۹/۰۹	۲/۳
	۱	۱۲۱	۳۳/۳۳	
	۲	۹۷	۲۶/۷۲	
	۳	۷۶	۲۰/۹۴	
	بیشتر از ۳ نفر	۳۶	۹/۹۱	
عضویت در تعاونی	بله	۶۸	۱۸/۷۳	-
	خیر	۲۹۵	۸۲/۲۷	

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

نتایج تحلیل عاملی تائیدی برای آزمون مدل اندازه‌گیری تحقیق

در این پژوهش با توجه به‌این‌که متغیرهای پژوهش از چند بُعد (مؤلفه) تشکیل شده‌اند، جهت آزمون مدل، از آزمون تحلیل عاملی تأییدی بهره گرفته شد. بدین منظور از شاخص KMO و آزمون بارتلت استفاده گردید. بر اساس این دو آزمون، داده‌ها زمانی برای تحلیل عاملی مناسب هستند که شاخص KMO بیشتر از (۰/۶) و نزدیک به یک و معنی‌داری آزمون بارتلت کمتر از (۰/۰۵) باشد. خروجی این آزمون‌ها در جدول ۳ ارائه گردیده است.

جدول ۳- آزمون KMO و بارتلت برای ابزار تحقیق

Table 3. KMO and Bartlett tests for research tools

	آزمون KMO	۰/۸۱۶
آزمون بارتلت	χ^2	۷۸۷۶/۲۷۸
	درجهٔ آزادی	۴۰۶
	Sig	۰/۰۰۱

با توجه به جدول ۳، شاخص KMO برابر با ۰/۸۱۶ و بالاتر از مقدار ۰/۶ است که رقم قابل قبولی است و حاکی از آن است که نمونه انتخابی برای اجرای تحلیل عاملی کافی می‌باشد. همچنین شاخص بارتلت، در بررسی کفایت ماتریس در سطح $p \leq ۰/۰۱$ معنادار می‌باشد.

به‌منظور ارزیابی مدل پژوهش، از مقادیر بارهای عاملی، پایایی ترکیبی (CR)، میانگین واریانس استخراج شده (AVE)، آزمون آلفای کرونباخ و بررسی جذر میانگین واریانس استخراج‌شده سازه‌ها با کمک همبستگی سازه‌ها استفاده شده است.

جدول ۴- مقادیر بارعاملی و اجزای ارزیابی مدل پژوهش

Table 4. Factor load values and evaluation components of the research model

سازه	گویه	بارعاملی	آماره معناداری	میانگین واریانس (AVE)	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
ویژگی‌های مالی-اقتصادی	Q10	۰/۸۸۵	۵۶/۷۳۶	۰/۸۰۸	۰/۹۲۷	۰/۸۸۲
	Q11	۰/۹۱۷	۵۱/۹۷۷			
	Q12	۰/۸۹۵	۵۸/۳۴۵			
عامل روانشناختی	Q13	۰/۷۸۳	۲۸/۱۶۱	۰/۵۸۸	۰/۸۷۷	۰/۸۲۵
	Q14	۰/۷۴۷	۲۶/۷۱۲			
	Q15	۰/۷۴۷	۲۴/۰۵۷			
	Q16	۰/۸۲۷	۴۴/۳۹۷			
	Q17	۰/۷۲۸	۲۱/۹۸۴			
پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	Q18	۰/۸۱۷	۳۹/۲۵۶	۰/۶۶۹	۰/۸۵۸	۰/۷۵۳
	Q19	۰/۸۳۲	۴۱/۹۲۱			
	Q20	۰/۸۰۴	۴۲/۴۱۰			
کشاورزی	Q21	۰/۷۰۲	۲۳/۱۲۲	۰/۵۳۴	۰/۷۷۳	۰/۷۷۷
	Q22	۰/۶۸۱	۱۶/۵۸۰			
	Q23	۰/۸۰۲	۵۰/۶۵۷			
صنعت	Q24	۰/۸۲۶	۵۹/۰۴۲	۰/۶۲۳	۰/۸۳۲	۰/۷۰۱
	Q25	۰/۸۰۳	۳۶/۲۸۹			
	Q26	۰/۷۳۶	۲۱/۰۹۴			
خدمات	Q27	۰/۹۲۵	۱۰۷/۴۶۶	۰/۷۶۵	۰/۹۰۶	۰/۸۴۲
	Q28	۰/۷۴۵	۲۳/۱۴۷			
	Q29	۰/۹۴۱	۱۴۶/۹۸۰			

مطابق نتایج جدول ۴، بار عاملی گویه‌های اندازه‌گیری (بیشتر از ۰/۵)، آلفای کرونباخ (بالاتر از ۰/۷)، پایایی ترکیبی (CR) (بالاتر از ۰/۷) و AVE (بیشتر از ۰/۵) گزارش شده که نشان می‌دهد که سازه‌ها از روایی همگرا و پایایی ترکیبی مناسبی برخوردار هستند. برای روایی تشخیصی از ضرایب همبستگی استفاده می‌شود. مطابق جدول ۵، همبستگی بین متغیرهای ابزار تحقیق جهت سنجش روایی تشخیصی مطلوب به‌دست آمد.

جدول ۵- همبستگی بین متغیرهای ابزار تحقیق جهت سنجش روایی تشخیصی

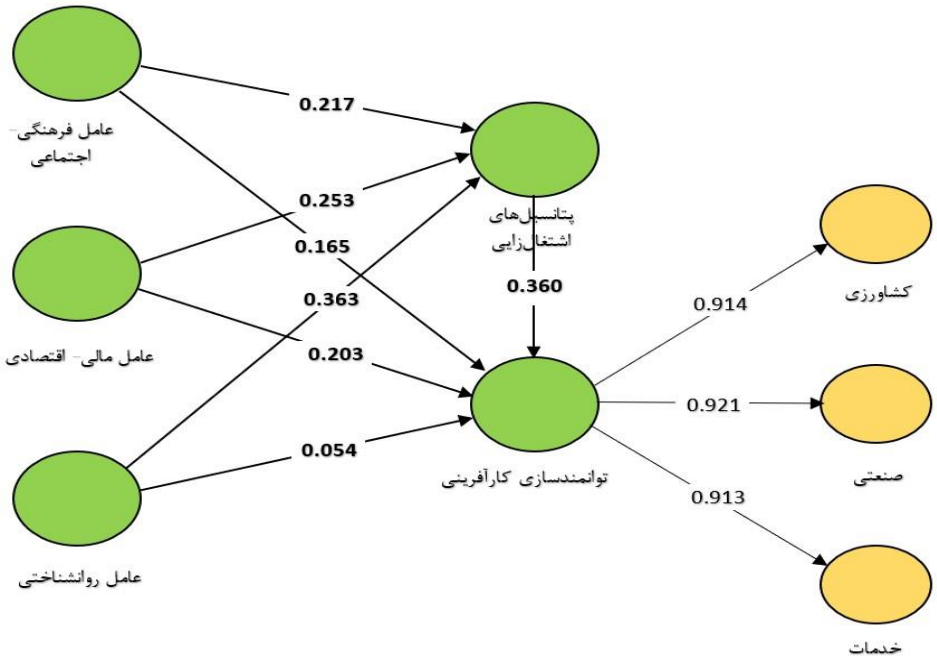
Table 5. Correlation between research tool variables to measure diagnostic validity

ردیف	شاخص	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱	خدمات	۰/۸۷۵					
۲	صنعت	۰/۶۹۵	۰/۷۸۹				
۳	عامل روانشناختی	۰/۳۸۰	۰/۴۶۵	۰/۷۶۷			
۴	عامل مالی-اقتصادی	۰/۲۸۵	۰/۳۷۶	۰/۶۰۴	۰/۸۹۹		
۵	پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	۰/۴۰۲	۰/۵۰۳	۰/۴۹۴	۰/۴۱۳	۰/۸۱۸	
۶	کشاورزی	۰/۴۶۵	۰/۵۳۸	۰/۵۲۵	۰/۴۳۸	۰/۵۸۲	۰/۷۳۰

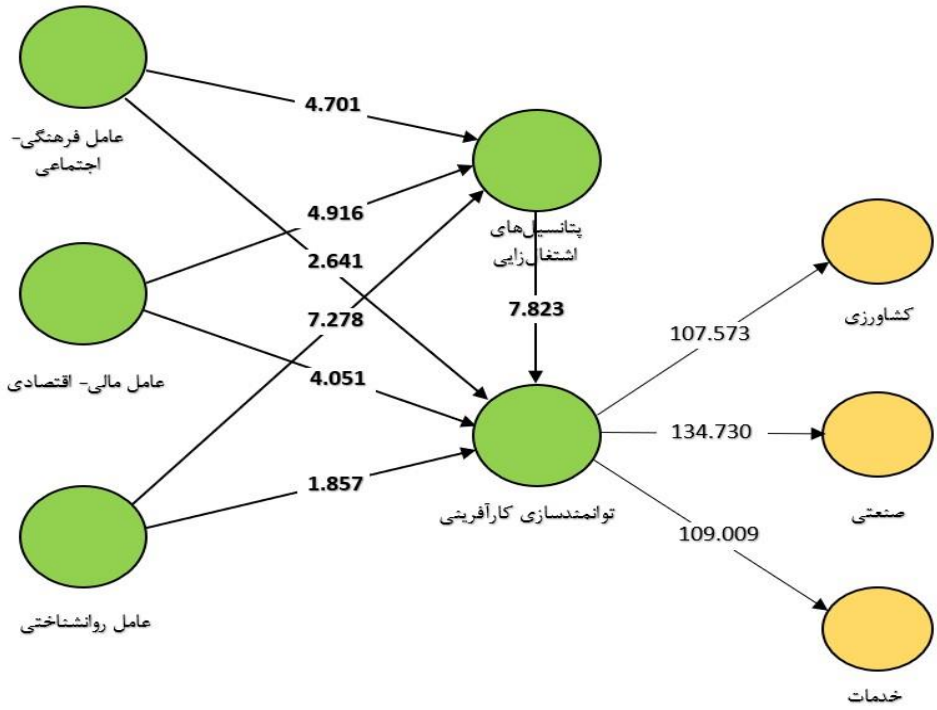
[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

نتایج مدل مفهومی پژوهش

در شکل ۲، ضرایب مسیر استاندارد مدل مفهومی پژوهش، ارایه شده است. در شکل ۳، برای آزمون معناداری ضرایب مسیر با استفاده از روش بوت استراپ (Bootstrapping) مقادیر آزمون تی-استیودنت محاسبه شد. مقادیر آزمون تی-استیودنت اگر مقداری بزرگتر از ۱/۹۶ باشد، ضریب مسیر در سطح ۰/۰۵ معنادار است. همان‌طورکه در نتایج آزمون مشاهده می شود تنها عامل روان‌شناختی بر توانمندسازی زنان روستایی معنی‌دار به‌دست نیامد؛ ولی تأثیرگذاری بقیه متغیرها بر متغیر اصلی معنی‌دار به‌دست آمد. همچنین مهم‌ترین بعد توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی، مربوط به کارآفرینی در حیطه صنعت بوده است.

شکل ۲- ضرایب مسیر استاندارد مدل مفهومی پژوهش
Figure 2. Standard path coefficients of the research conceptual model

شکل ۳- نتایج آزمون تی- استیودنت برای بررسی معناداری ضرایب مسیر
Figure 3. Results of T-Student test to evaluate the significance of path coefficients

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

بررسی فرضیه‌های پژوهش

در ادامه با توجه به خروجی مدل مفهومی پژوهش به بیان و بررسی فرضیه‌های پژوهش پرداخته می‌شود:

فرضیه ۱: عامل فرهنگی-اجتماعی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌داری دارد.

مطابق با جدول ۶، آماره معنی‌داری بین متغیر عامل فرهنگی-اجتماعی و توانمندسازی کارآفرینی برابر (۲/۶۴۱) می‌باشد که بزرگتر از مقدار (۱/۹۶) است و نشان‌دهندهٔ این است که ارتباط میان عامل فرهنگی-اجتماعی و توانمندسازی کارآفرینی در سطح اطمینان (۹۵٪) معنی‌دار است. همچنین ضریب مسیر مابین این دو متغیر برابر (۰/۱۶۵) است و میزان تأثیر مثبت عامل فرهنگی-اجتماعی بر توانمندسازی کارآفرینی شرکت را نشان می‌دهد. به‌عبارتی دیگر یک واحد تغییر در عامل فرهنگی-اجتماعی، موجب افزایش ۰/۱۶۵ واحدی در توانمندسازی کارآفرینی خواهد شد. این بدان معناست که عامل فرهنگی-اجتماعی بر توانمندسازی کارآفرینی تأثیر مثبت و مستقیم دارد. بنابراین فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

فرضیه ۲: عامل مالی-اقتصادی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌داری دارد.

با توجه به جدول ۶، نتایج نشان‌دهندهٔ این است که ارتباط میان عامل مالی-اقتصادی و توانمندسازی کارآفرینی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی‌دار است. همچنین ضریب مسیر مابین این دو متغیر برابر (۰/۲۰۳) است و میزان تأثیر مثبت عامل مالی-اقتصادی بر توانمندسازی کارآفرینی شرکت را نشان می‌دهد. این بدان معناست که عامل مالی-اقتصادی بر توانمندسازی کارآفرینی تأثیر مثبت و مستقیم دارد. بنابراین فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

فرضیه ۳: عامل روانشناختی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.

نتایج جدول ۶ نشان داد که آماره معنی‌داری بین متغیر عامل روانشناختی و توانمندسازی کارآفرینی برابر (۱/۸۵۷) می‌باشد که کوچکتر از مقدار (۱/۹۶) است. لذا ارتباط میان عامل روانشناختی و توانمندسازی کارآفرینی معنی‌دار نیست. همچنین ضریب مسیر مابین این دو متغیر برابر(۰/۰۵۴) است و تأثیرگذاری عامل روانشناختی بر توانمندسازی کارآفرینی را نشان نمی‌دهد. به‌عبارتی عامل روانشناختی بر توانمندسازی کارآفرینی تأثیر مستقیم ندارد و فرضیه پژوهش تأیید نمی‌شود.

فرضیه ٤: عامل فرهنگی-اجتماعی بر پتانسل‌های اشتغال‌زایی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.

یافته‌های جدول ۶ نشان داد که ارتباط میان عامل فرهنگی-اجتماعی و پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی‌دار است. همچنین ضریب مسیر مابین این دو متغیر برابر (۰/۲۱۷) است و میزان تأثیر مثبت عامل فرهنگی-اجتماعی بر پتانسیل‌های اشتغال‌زایی شرکت را نشان می‌دهد. لذا عامل فرهنگی-اجتماعی بر پتانسیل‌های اشتغال‌زایی تأثیر مثبت و مستقیم دارد. بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود.

فرضیه ٥: عامل مالی-اقتصادی بر پتانسل‌های اشتغال‌زایی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.

نتایج به‌دست آمده در جدول ۶، حاکی از آن بود که در سطح اطمینان ۹۵٪، ارتباط معنی‌داری میان عامل مالی-اقتصادی و پتانسیل‌های اشتغال‌زایی وجود دارد. به‌عبارتی عامل مالی-اقتصادی بر پتانسیل‌های اشتغال‌زایی تأثیر مثبت و مستقیمی دارد. بنابراین فرضیه پنجم پژوهش تأیید می‌شود.

فرضیه ٦: عامل روانشناختی بر پتانسل‌های اشتغال‌زایی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.

مطابق با جدول ۶، یافته‌ها نشان داد که رابطه میان عامل روانشناختی و پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی‌دار است. بنابراین، عامل روانشناختی بر پتانسیل‌های اشتغال‌زایی تأثیر مثبت و مستقیمی دارد. بنابراین فرضیه ششم پژوهش نیز تأیید می‌شود.

فرضیه ۷: پتانسل‌های اشتغال‌زایی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر معنی‌دار دارد.

نتایج جدول ۶ نشان داد که ارتباط میان پتانسیل‌های اشتغال‌زایی و توانمندسازی کارآفرینی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی‌دار است. لذا پتانسیل‌های اشتغال‌زایی بر توانمندسازی کارآفرینی تأثیر مثبت و مستقیم دارد. بنابراین این فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. ضرایب مسیر و نتایج مربوط به معناداری فرضیه‌های تحقیق در جدول ۵ داده شده است.

جدول ۶- نتایج حاصل از ارزیابی مدل ساختاری برای بررسی فرضیه‌های پژوهش

Table 6. Results of structural model evaluation to test research hypotheses

ردیف	مسیر	ضریب مسیر (β)	عدد معنی‌داری (t-value)	نتیجه آزمون
۱	عامل فرهنگی-اجتماعی ← توانمندسازی کارآفرینی	۰/۱۶۵	۲/۶۴۱	تأیید
۲	عامل مالی-اقتصادی ← توانمندسازی کارآفرینی	۰/۲۰۳	۴/۰۵۱	تأیید
۳	عامل روانشناختی ← توانمندسازی کارآفرینی	۰/۰۵۴	۱/۸۵۷	رد
۴	عامل فرهنگی-اجتماعی ← پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	۰/۲۱۷	۴/۰۱۷	تأیید
۵	عامل مالی-اقتصادی ← پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	۰/۲۵۳	۴/۹۱۶	تأیید
۶	عامل روانشناختی ← پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	۰/۳۶۳	۷/۲۷۸	تأیید
۷	پتانسیل‌های اشتغال‌زایی ← توانمندسازی کارآفرینی	۰/۳۶۰	۷/۸۲۳	تأیید

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

فرضیه ۸، ۹ و ۱۰: عامل‌های فرهنگی و اجتماعی، مالی–اقتصادی و روانشناختی به واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر دارد.

برای بررسی فرضیه‌های ۸، ۹ و ۱۰، از روش بوت استرپ استفاده شد. در این روش چنانچه مقدار حد پایین و حد بالای بوت استرپ هر دو مثبت و یا هر دو منفی باشند و صفر مابین این دو حد قرار نگیرد، در آن صورت مسیر غیرمستقیم معنادار بوده و فرضیه پذیرفته خواهد شد. همچنین اگر سطح معنی‌داری کوچکتر از مقدار ۰/۰۵ باشد تأثیر غیرمستقیم پذیرفته می‌شود. در جدول ۷، معنی‌داری یا عدم معنی‌داری مسیرهای غیرمستقیم ارائه شده است.

جدول ۷- نتایج حاصل از روش بوت استرپ برای بررسی معناداری اثر غیرمستقیم

Table 7. Results of bootstrap method to evaluate the significance of indirect effect

مسیر			اثر غیر مستقیم	مقدار بوت استرپ		آماره t	خطای برآورد	سطح معناداری
متغیر مستقل	متغیر میانجی	متغیر وابسته		حد بالا	حد پایین			
عامل فرهنگی و اجتماعی	پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	توانمندسازی کارآفرینی	۰/۰۷۸	۰/۱۱۸	۰/۰۳۸	۳/۷۲۶	۰/۰۲۱	۰/۰۰۱
عامل مالی–اقتصادی	پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	توانمندسازی کارآفرینی	۰/۰۹۱	۰/۱۵۲	۰/۰۴۱	۳/۹۱۱	۰/۰۳۴	۰/۰۰۱
عامل روانشناختی	پتانسیل‌های اشتغال‌زایی	توانمندسازی کارآفرینی	۰/۱۳۱	۰/۱۸۷	۰/۰۸۱	۴/۸۵۹	۰/۰۲۷	۰/۰۰۱

با توجه به جدول ۷، برای هر سه مسیر، سطح اطمینان ۹۹٪ معنی‌دار به‌دست آمد. بنابراین فرض‌های ۸، ۹ و ۱۰ پژوهش پذیرفته می‌شوند. بدین معنا که عامل فرهنگی و اجتماعی، عامل مالی–اقتصادی و عامل روانشناختی به واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر دارند.

این پژوهش، به‌دنبال تحلیل مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی سرپرست خانوار در شهرستان سراب بود. مطابق نتایج تحقیق، به‌واسطه نقش میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی سرپرست خانوار به‌ترتیب اولویت اثرگذاری، شامل عامل‌های روانشناختی، مالی–اقتصادی و فرهنگی– اجتماعی به دست آمد. اما در زمینه اثرگذاری مستقیم بر توانمندسازی کارآفرینی، به‌ترتیب اولویت اثرگذاری، دو عامل مالی–اقتصادی و فرهنگی–اجتماعی بودند. لذا براساس آزمون فرضیات تحقیق، نتایج بدین شرح است:

همگام با یافته‌های عباس‌زاده و بوداقی (۱)، میرزاخانی (۲۴)، سپهوند و کریمی (۳۰)، حاجی حسنی و اختیاری (۱۴)، حسن‌پور و همکاران (۱۸)، زمانی مقدم و افشانی (۳۶)، منصوری و بقایی (۲۳)، بایه (۸)، ابرار–ال– حق و همکاران (۲) و پورنماواتی و یوتاما (۲۹) عوامل فرهنگی–اجتماعی و اقتصادی–مالی بر پتانسیل‌های اشتغال‌زایی و توانمندسازی کارآفرینی تأثیر مثبت و مستقیمی دارد. ارائه آموزش‌های مرتبط با برداشتن موانع فرهنگی– اجتماعی و به‌ویژه در زمینه‌های مختلف مدیریت اقتصادی خانواده، آموزش مهارت‌های اجتماعی و بهبوددهنده آگاهی زنان از حقوق خود و ضرورت ادامه تحصیل دختران روستایی به‌منظور حضور مؤثرتر در فرآیند توسعه روستایی و افزایش توانمندی شغلی آنان ضروری است. همچنین برگزاری دوره‌های آموزشی در زمان و مکان مناسب جهت فراگیری مهارت‌های کاربردی جهت بهبود توانمندی شغلی زنان روستایی صورت گیرد. بدیهی است مشارکت دادن بیشتر زنان روستایی در پروژه‌هایی که آنان به‌نحوی در آن ذینفع باشند جهت ارتقای فرهنگ روستا نسبت به پذیرش اشتغال و توانمندی شغلی زنان روستایی پیشنهاد می‌گردد. تقویت صندوق اعتبارات زنان روستایی، به‌رسمیت شناختن مشاغل خانگی، ایجاد بازارهای محلی و منطقه‌ای با مشارکت حداکثری زنان روستایی برای فروش محصولات تولیدی، ارائه آموزش جهت در زمینه‌های مختلف مدیریت اقتصادی خانواده و تعریف بیمه کار برای زنان روستایی از مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی در زمینه عامل مالی– اقتصادی زنان روستایی در محیط‌های روستایی است. همچنین پیشنهاد می‌شود اولویت دادن به طرح‌های حمایتی کارآفرینی و راه اندازی کارگاه‌های کوچک با استفاده از پرداخت تسهیلات کم‌بهره، تشکیل یا توسعه تعاونی‌های فروش محصولات تولیدی زنان شاغل روستایی و تقویت صندوق‌های اعتبارات خرد مد نظر برنامه‌ریزان روستایی قرار گیرد.

مطابق یافته‌ها، عامل روانشناختی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر مستقیم و معناداری ندارد. این یافته برخلاف قاسمی و همکاران (۱۲)، حاجی‌لو و همکاران (۱۵)، عباس‌زاده و بوداقی (۱)، بهمنی و همکاران (۶) و وی و همکاران (۳۴) است. این در حالی است که عامل روانشناختی از مسیر متغیر میانجی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی، بیشترین تأثیر (۰/۱۳۱) را در مقایسه با دیگر متغیرهای تحقیق بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی دارد. ارتقاء توانمندسازی روانی و تشویق زنان روستایی از طریق کلاس‌های آموزشی در مورد کارآفرینی و فعالیت‌های اشتغال‌زای زنان با توجه با نیازهای محلی و منطقه‌ای می‌تواند باعث افزایش انگیزه زنان برای ایجاد کسب و کار جدید و در نتیجه افزایش توان اقتصادی آنان گردد. در این راستا پیشنهاد می‌شود برنامه‌های انگیزشی با مضامین تقویت عزت نفس و تقویت شاخص‌های روانشناختی زنان روستایی جهت ایجاد اشتغال و کارآفرینی در رسانه‌های محلی و منطقه‌ای در اولویت برنامه‌ریزان قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود امور بانوان استانداری و شهرستان از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی با محوریت تقویت ابعاد روانشناختی اشتغال در میان زنان روستایی و شناخت ظرفیت و

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

توانمندی‌های خود، زمینه بهبود توامندسازی زنان روستایی را فراهم سازند.

بخش دیگری از یافته‌ها حاکی از آن بود که توانمندسازی زنان روستایی در سه حیطه اشتغال (کشاورزی، صنعت و خدمات)، بیش از همه بر حیطه اشتغال کارآفرینانه صنعت گرایش داشت. به‌عبارتی توانمندسازی کارآفرینانه زنان روستایی در مناطق تحقیق، بیشتر به‌سمت فعالیت‌های صنعتی گرایش دارد. همچنین، همگام با نتایج مبارک و همکاران (۲۵)، بوشرا و وجیها (۹)، هان و همکاران (۱۶) و اندرسون و همکاران (۵) نتایج نشان داد که متغیر وجود شرایط و پتانسیل‌های اشتغال‌زایی برای زنان روستایی در رابطه با تأثیرگذاری عوامل فرهنگی–اجتماعی، روانشناختی و اقتصادی–مالی بر توانمندسازی کارآفرینی زنان نقش واسطه‌ای قوی دارد. این یافته بدین معنی است که ایجاد شرایط اشتغال زنان در محیط‌های روستایی می‌تواند بر بهبود توانمندی زنان روستایی بیش از انتظار اثرگذار باشد. زیرا هر چه پتانسیل‌های اشتغال‌زایی در محیط فراهم‌تر باشد، تأثیر عوامل فرهنگی–اجتماعی، روانشناختی و اقتصادی–مالی بر توانمندسازی کارآفرینی آنان تشدید می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود تا برنامه‌ریزان توسعه روستایی و امور زنان روستایی، شرایط امکان اشتغال زنان روستایی را در قالب تعاونی‌های تولیدی، صنایع دستی و انجمن‌های حمایتی فراهم سازند و با توسعه صندوق‌های اعتباری کارآفرینی، شرایط بهبود توانمندسازیی زنان روستایی را بیش از گذشته فراهم آورند.

منابع

1. Abbaszadeh, M. and M. Budaghi. 2020. Modeling the factors affecting the empowerment of married women in East Azerbaijan province using Amos Graphics software, Social Psychological Studies of Women, 18(2): 7-42 (In Persian).
2. Abrar-ul-Haq, M., M.R.M. Jali and G.M.N. Islam. 2018. The Development of Household Empowerment Index among Rural Household of Pakistan. Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities, 26(2): 787-809.
3. Alavi Matin, F., H. Damghanian and A.A. Rastegar. 2019. The effect of comparative grief on social wear mediated by silent jealousy. Public Management Perspectives, 10(2): 95-119 (In Persian).
4. Ali Al-Shami, S.S., M.M. Razali, M. Izaidin, A. Rozelan and N. Rashid. 2016. The effect of microfinance on women's empowerment: Evidence from Malaysia. Asian Journal of Women's Studies, 22(3): 318-337.
5. Anderson, C.L., T.W. Reynolds, P. Biscaye, V. Patwardhan and C. Schmidt. 2021. Economic benefits of empowering women in agriculture: Assumptions and evidence. The Journal of Development Studies, 57 (2): 193-208.
6. Bahmani, A., A. Zamanian and F. Aslani. 2020. Explaining the mediating role of empathy in the relationship between psychological capital and social entrepreneurship of rural women (Case study: women of Choobbast rural). Entrepreneurship Strategies in Agriculture, 7(14): 94-87 (In Persian).
7. Bartlett, J.E., J.W. Kotrlik and C.C. Higgins. 2001. Organizational research: determining appropriation sample size in survey research. Information Technology, Learning and Performance Journal, 19: 43-50.
8. Bayeh. E. 2016. The role of empowering women and achieving gender equality to the sustainable development of Ethiopia. Humanities and Social Sciences, 9(16): 1-6.
9. Bushra, A. and N. Wajiha. 2015. Assessing the Socio-Economic Determinants of Women Empowerment in Pakistan. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 177: 3- 8.
10. Charmchian Langroudi, M. and A.H. Ali Beigi. 2013. A Study of Factors Affecting the Psychological Empowerment of Rural Women. Journal of Women Sociology, 4(13): 165-192 (In Persian).
11. Diiro, G.M., G. Seymour, M. Kassie, G. Muricho and B.W. Muriithi. 2018. Women's empowerment in agriculture and agricultural productivity: Evidence from rural maize farmer households in western Kenya. PLoS ONE, 13(5): 1- 27.
12. Ghasemi, M., L. Alizadeh and A. Kandahari. 2018. Developing psychological empowerment strategies for rural women using strategic management tools. Quarterly Journal of Women in Development and Politics (Women Research), 16(1): 79-109.
13. Hair, J.F., M. Sarstedt, C.M. Ringle and J.A. Mana. 2012. An assessment of the use of partial least squares structural equation modeling in marketing research. Journal of the Academy of Marketing Science, 40: 414-433.
14. Haji Hassani, M. and Ekhtiari. 2021. Empowerment of women heads of households in Chahar mahal and Bakhtiari province to participate in the labor market. Female Police Scientific Quarterly, 15(34): 30-50 (In Persian).
15. Haji Lu, W., H. Valizadeh and Z. Resident. 2020. Identifying the components of organizing and empowering women heads of households in Chaldoran County, Journal of Strategic Studies of Women (Former Women's Book), 23(89): 95-116 (In Persian).
16. Han, W., X. Zhang and Z. Zhang. 2019. The role of land tenure security in promoting rural women'sempowerment: Empirical evidence from rural China, Land Use Policy, 86: 280-289.
17. Handy, F. 2004. Womens empowermentrural, India presented at Toronto, Canada Julay.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

18. Hassanpour, A., A.R. Abtahi, A. Azizpour Lindy and M. Dadashi. 2021. Identifying and prioritizing ways of empowering women heads of households. Social Welfare, 21(80): 81-115 (In Persian).
19. Ishraqi, S.T., R. Samani and A. Poursaeid. 2015. Factors affecting the job competence of rural women (Case study: Ilam city). Entrepreneurship Strategies in Agriculture, 2(4): 21-11 (In Persian).
20. Jalilian, S. and H. Saadi. 2016. The Role of Women's Empowerment in Economic Decisions of Rural Households (Case Study: Villages in West Islamabad). Regional Planning, 6(21): 129-142 (In Persian).
21. Karami, S. and H. Agahi. 2014. An Analysis of Entrepreneurship Development Approaches and Models in Agricultural Entrepreneurship Development. Entrepreneurship Studies and Sustainable Agricultural Development, 2(2): 81-104 (In Persian).
22. Kuumuori Ganle, J., K. Afriyie and A. Yao Segbefia. 2015. Microcredit: empowerment and disempowerment of rural women in Ghana. World Development, 66: 335-345.
23. Mansoori Sirus, B.T. 2021. Development of a model of rural women entrepreneurial activities based on the views of educational experts. Entrepreneurship Strategies in Agriculture, 8(15): 110-100 (In Persian).
24. Mirzakhani, K. 2020. Sociological study of empowerment strategies for rural and nomadic women. Journal of New Research Approaches in Management and Accounting, 4(45): 1-15 (In Persian).
25. Mobarok M.H., T. Skevas and W. Thompson. 2021. Women's empowerment in agriculture and productivity change: The case of Bangladesh rice farms. PLoS ONE, 16(8): e0255589.
26. Mueller, V., E. Schmidt and D. Kirkleeng. 2020. Structural Change and Women's Employment Potential in Myanmar. International Regional Science Review, 43(5): 450-476.
27. Mutyasira, V., D. Hoag and D. Pendell. 2018. The adoption of sustainable agricultural practices by smallholder farmers in Ethiopian highlands: An integrative approach. Cogent Food & Agriculture, 4: 1-17.
28. Pakkana, M. and L. Arsyad. 2017. Microfinance institutions and empowerment of women in rural area: a case in Tangerang. SIGNIFIKAN: Jurnal Ilmu Ekonomi, 6(1): 69-86.
29. Purnamawati, I.G. and S. Utama. 2019. Women's empowerment strategies to improve their role in families and society. International Journal of Business, Economics and Law, 18(5): 119-127.
30. Sepahvand, F. and S. Karimi. 2020. Educational drives affecting the economic empowerment of rural women in Nahavand County in the development of business and domestic work. Agricultural Education Management Research, 12(54): 30-52 (In Persian).
31. Shafi'i Sabet, N. and S. Yosefi. 2016. Explaining the effective factors on women's empowerment in the process of rural settlement development (Case study: Gilvan and Abbar districts of the County. Earth knowledge research, 7(1): 44-61 (In Persian).
32. Tarasi, Z., H. Karimzadeh and M. Aghayari Hir. 2020. Investigating the Relationship between Capacity Building and Empowerment of Rural Women (Case Study: Zanjan County). Journal of Geography and Development, 18(58): 203-224 (In Persian).
33. Valaei, M., H. Karimzadeh and R. Manafi Azar. 2018. Analysis of barriers to the development of small businesses in rural areas of Miandoab city. Space Economics and Rural Development, 7(3): 183-208 (In Persian).
34. Wei, W., T. Sarker, W. Żukiewicz-Sobczak, R. Roy, G. Alam, M. G. Rabbany, M.S. Hossain and N. Aziz. 2021. The Influence of Women's Empowerment on Poverty Reduction in the Rural Areas of Bangladesh: Focus on Health, Education and Living Standard. International journal of environmental research and public health, 18(13): 1-18.
35. Yasuri, M., A. Azmi and F. Heydari. 2018. Investigating the employment potential of tourism in the target villages of tourism in Paveh city. Geographical Quarterly of Tourism Space, 7(28): 95-108 (In Persian).
36. Zamani Moghaddam, M. and S.A. Afshani. 2021. Empowerment of women heads of households in Iran: A systematic review. Social Welfare, 21(80): 45-80 (In Persian).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]

Analysis of Factors Affecting Entrepreneurial Empowerment of Women Heads of Rural Households in Sarab County

Mojtaba Sookhtanlou[1], Zahra Hadi [2] and Bahram Imani[3]

1- Associate Professor, Faculty of Agriculture and Natural Resources, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran, (Corresponding author: m.sookhtanlo@uma.ac.ir)
2- Graduated M.Sc. Agricultural Management, Faculty of Agriculture and Natural Resources, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran
3- Associate professor, Faculty of Social Sciences, Department of Urban and Rural Planning, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran
Received: 11 January, 2022 Accepted: 22 May, 2022

Extended Abstract

Introduction and Objective: Ignoring the main drivers affecting the empowerment of rural women, especially in the field of employment and entrepreneurship, always overshadows the employment potentials, entrepreneurial psychological capacities and the real position of women in the socio-cultural and economic development of a rural society. Therefore, improving the empowerment of rural women is a key factor in reducing gender gaps and one of the important pillars of the development of a rural community. In this regard, the purpose of the study in the form of 10 main hypotheses was to analyze the factors affecting the entrepreneurial empowerment of female-headed households in the villages of Sarab County.

Material and Methods: This study is a descriptive-analytical research that was conducted by survey method. The statistical population included all female-headed households (N= 6101) in the villages of Sarab County. By multi-stage random sampling method with proportional assignment, 363 people from 18 villages and 5 districts (districts of Razliq, 77 people; Hoomeh, 100 people; Aberghan, 96 people; Ardalan, 46 people and Alan Baraghosh, 43 people) were selected as a statistical sample. To analyze the research hypotheses, structural equation modeling was used by PLS method with the help of SmartPLS 3.0 and SPSS 22.0 software. The research instrument was a structured questionnaire that used convergent validity (with the help of AVE) and diagnostic validity to evaluate the validity of the research instrument and factor load values, combined reliability (CR) and Cronbach's alpha value were used for the reliability of the research instrument.

Results: The results of structural equation modeling showed that in terms of direct impact on entrepreneurial empowerment of rural women, the factors of employment potential, financial-economic and socio-cultural potentials had a positive and significant effect, respectively; But the effect of psychological factor on entrepreneurial empowerment of rural women was not significant. Also, the most important factors affecting the entrepreneurial empowerment of rural women due to the mediating role of job creation potentials (indirect impact), in order of priority, included psychological, financial-economic and cultural-social factors.

Conclusion: The conceptual model of the research has been able to explain the factors affecting the empowerment of rural women at the desired level. Although the psychological factor did not have a direct and significant effect on the entrepreneurial empowerment of rural women; But due to the mediating variable of job creation potentials, it has the greatest effect (0.131) in comparison with financial-economic and cultural-social variables on empowerment. Promoting psychological empowerment and encouraging rural women through educational programs to improve the psychological capacity of women in employment and entrepreneurship, organizing the conditions for more social and economic participation of rural women in rural development and entrepreneurship programs, strengthening the fund credit schemes, creating local markets with maximum participation of rural women and supporting their entrepreneurial businesses can be effective in improving their empowerment.

Keywords: Empowerment, Employment Potentials, Entrepreneurship, Rural Women, Sarab County

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1401.9.17.8.6]
[DOI: 10.52547/jea.9.17.82]